"บรูเซลโลซีส"

เชาวนะ เมฆกมล

ฝ่ายแบคทีเรีย กองวิชาการ กรมปศุสัตว์

โรคบรูเซลโลซีส (Brucellosis) ไม่ใช่โรคใหม่ เป็นโรคที่รู้จักกันมานานแล้วหลายสิบปี ในประเทศต่าง ๆ เช่น อังกฤษ อเมริกา รู้จักโรคนี้เป็นอย่างดี ได้พยายามป้องกันโรคนี้อย่างกวดขัน เพราะโรคนี้ไม่เพียงแต่ทำลายเศรษฐกิจของประเทศเกี่ยวกับการผสมพันธุ์สัตว์เท่านั้น แต่ยังเป็นภัยแก่มนุษย์ด้วย โรคนี้จะมีในประเทศไทยมาแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ ศาสตราจารย์ร้ำพึง ดิศมาน เป็นผู้นำแอนติเยนสำหรับตรวจโรคนี้เข้ามาตรวจสัตว์ในเมืองไทยเป็นคนแรก และกรมปศุสัตว์โดยนายแพทย์เอก พอ จินดาวณิค ได้ทำการตรวจโค กระบือ สุกร ของสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ อยู่ระยะหนึ่ง จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๒ กองวิชาการ กรมปศุสัตว์ จึงได้เริ่มส่งเจ้าหน้าที่สัตวแพทย์ออกสำรวจโรคนี้ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออก และภาคกลาง โดยสำรวจสัตว์ของราษฎรและของหน่วยราชการต่าง ๆ ปีละประมาณหนึ่งหมื่นตัว

บรูเซลโลซีสเป็นโรคซึ่งเกิดแก่มนุษย์ โค กระบือ แพะ แกะ สุกร ม้าและสุนัข สำหรับแกะ ม้า สุนัข พบว่าเป็นโรคนี้เกิดจากเชื้อโรคซึ่งมีชื่อดังต่อไปนี้

๑. บรูเซลล่า เมลลิเท็นซิส (Brucella mellitensis) เป็นเชื้อโรคซึ่งพบในแพะและแกะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแพะนม เชื้อโรคนี้เมื่อติดคนแล้วทำให้เกิดโรคซึ่งเรียกว่า มอลต้า หรือเมดิเตอร์ เรเนียนฟีเวอร์ (Maltaor Mediteranian Fever)

๒. บรูเซลล่า ซูอิส (Brucella suis) พบในสุกร

๓. บรูเซลล่า อบอร์ตุส (Brucella abortus) เป็นเชื้อโรคซึ่งพบในโคกระบือ

เชื้อโรคเหล่านี้ในสัตว์เมื่อติดคนแล้วจะทำให้เกิดโรคซึ่งเรียกว่าอันดูแล้นท์พีเวอร์ (Undulant Fever)

โรคบรูเซลโลซิสที่เป็นกับมนุษย์นี้ ไม่ใช่เป็นโรคติดต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แต่เป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์กับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม คนส่วนมากเมื่อเป็นโรคนี้ตอนแรกมักจะไม่ค่อยทราบ

อาการของคนที่เป็นโรคนี้

๑. มีอาการไข้ เป็นแล้วหาย แล้วกลับเป็นอีก กลับไปกลับมาโดยทิ้งระยะเวลาไม่นาน และมีไข้แตกต่างกันหลายองศาในการเป็นไข้แต่ละครั้ง

๒. หลังจากเป็นไข้แล้วจะมีอาการหนาวจัด

๓. มีเหงื่อไหลท่วมตัว ซึ่งทำให้คนไข้อ่อนเพลียมาก

๔. คนไข้จะมีอาการเหนื่อยง่าย บางทีทำอะไรเล็กน้อยก็จะเหนื่อยแทบขาดใจ

๕. มีอาการปวดศีรษะ เป็นแล้วเป็นอีก

๖. ปวดตามข้อ

๗. บางทีมีเลือดกำเดาออกบ่อย ๆ

โรคนี้สามารถติดต่อจากสัตว์ถึงคนได้โดยทางปาก ผิวหนัง ตาและสัมผัส ผู้เลี้ยงสัตว์อาจจะได้รับเชื้อเนื่องจากช่วยทำคลอด ทำการรีดนม สัตวแพทย์ได้รับเชื้อเนื่องจากทำการตรวจอวัยวะภายในสัตว์ ประชาชนที่ดื่มนมโดยมิได้ทำการฆ่าเชื้อโรคโดยวิธี Pasteurized เสียก่อนก็อาจติดโรคนี้ได้

รายงานของศาสตราจารย์แพทย์หญิงตระหนักจิตต์ หริณสุต ว่ามีผู้ป่วยด้วยโรคนี้เพียงคนเดียวในประเทศไทยที่ ร.พ. ศิริราช แต่เชื่อว่าอาจมีอีกมากมายที่ทำการรักษาเองโดยไม่ทราบว่าป่วยด้วยโรคนี้

ในอเมริกาผลจากการสำรวจในหกปีพบว่ามีคนไข้ชายที่ทำงานเกี่ยวกับสัตว์เป็นโรคนี้ ๑,๗๑๐ คน คนไข้ชายที่ไม่ทำงานเกี่ยวกับสัตว์เลยเป็นโรคนี้ ๓๓๑ คน คนไข้หญิงที่ทำงานเกี่ยวกับโรคนี้ ๓๐๗ คน รวมจำนวนคนไข้ทั้งหมดในระยะเวลา ๖ ปีมีถึง ๒,๕๗๘ คน

โรคนี้นอกจากติดต่อถึงมนุษย์แล้ว ยังทำความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจของชาติด้วย ในประเทศไทยจากการสำรวจในโค กระบือ ของราษฎร ตามจังหวัดต่าง ๆ พบอัตราการเป็นโรค ดังนี้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ร้อยเอ็ด	โค	๐.๔๖ %	กระบือ	๐.๒๓ %
นครพนม	โค	๑.๘๒ %	กระบือ	๐.๗๙ %
สกลนคร	โค	๐.๔๗ %	กระบือ	๐.๑๘ %
เลย	โค	๐.๓๒ %	กระบือ	๐.๑๖ %
หนองคาย	โค	๑.๘๒ %	กระบือ	๐.๗๔ %
ศีร์ษะเกศ	โค	๑.๘๗ %	กระบือ	๐.๙๙ %
อุบล	โค	๔.๕๕ %	กระบือ	๒.๖๙ %
นครราชสีมา	โค	๑.๘๙ %	กระบือ	๓.๔๕ %

ภาคเหนือ

พิษณุโลก	โค	๓.๖๕ %	กระบือ	๐.๒๓ %
ตาก	โค	๑๙.๐๑ %	กระบือ	๓.๖๐ %
สุโขทัย	โค	๗.๒๑ %	กระบือ	๔.๓๒ %
เชียงราย	โค	๑.๙๐ %	กระบือ	๑.๑๙ %
เชียงใหม่	โค	๒.๓๔ %	กระบือ	๐.๗๙ %
ลำพูน	โค	๑.๗๔ %	กระบือ	๐.๕๑ %
ลำปาง	โค	๐.๐๗ %	กระบือ	๑.๕๙ %
แพร่	โค	๔.๔๗ %	กระบือ	๒.๙๘ %
น่าน	โค	๓.๐๓ %	กระบือ	๑.๔๖ %

ภาคกลาง

ชัยนาท	โค	๕.๖๐%	กระบือ	๑.๓๘%
สิงห์บุรี	โค	๑.๙๐%	กระบือ	๐.๖๙%
ลพบุรี	โค	๐.๖๒%	กระบือ	๐.๑๔%
อ่างทอง	โค	๐%	กระบือ	๐%

ภาคตะวันออก

จันทบุรี	โค	๐%	กระบือ	๐.๔๒%
ระยอง	โค	๑.๔๖%	กระบือ	๐.๑๐%
ชลบุรี	โค	๐.๕๑%	กระบือ	๐.๖๒%
ฉะเชิงเทรา	โค	๐.๕๖%	กระบือ	๐.๕๗%

อาการของโคกระบือซึ่งเป็นโรคบรูเซลโลซิส อาจจะมีอาการดังต่อไปนี้

๑. แท้งลูก

๒. ลูกคลอดตามปกติ แต่อ่อนแอมากในขณะคลอด

๓. คลอดยาก

๔. เป็นหมัน หรือผสมไม่ค่อยติด

๕. จำนวนน้ำนมลด

บรูเซลโลซิสไม่ใช่ทำให้โค กระบือ เป็นโรคแท้งไปทั้งหมด โค กระบือ บางตัวอาจไม่แท้ง แต่เป็นตัวแพร่เชื้อโรค มีเชื้อโรคอยู่ในตัวตลอดชีวิต บางตัวมีอยู่ชั่วระยะหนึ่ง สัตว์ที่ท้องจะติดและเป็นโรคนี้ง่ายมากกว่าสัตว์ที่ไม่ท้อง ลูกโคอายุ ๑๐—๑๒ เดือน มักติดโรคนี้ได้ยาก

การติดต่อ โรคนี้ติดต่อเนื่องจากใกล้ชิดสัมผัสโดยตรงของสัตว์ที่เป็นโรคนี้ หรือสัตว์ที่เป็นพาหะกับสัตว์อื่น ๆ การติดต่ออาจเป็นได้หลายทาง เช่น

๑. นำโค กระบือที่เป็นโรคเข้ามาในฝูง

๒. ติดต่อกับโคที่เป็นโรคระหว่างรั้วโดยเอาจมูกชนกัน

๓. สุนัขหรือสัตว์อื่นคาบเอาลูกโคแท้ง จากฝูงหนึ่งไปยังอีกฝูงหนึ่ง

๔. รถบรรทุกสัตว์ที่เคยเป็นโรคนี้ เมื่อมาบรรทุกสัตว์ที่ไม่เป็นโรคก็อาจติดโรคนี้ได้

๕. ติดตามรองเท้าของคนที่ไปเยี่ยมคอกสัตว์

๖. ลูกสัตว์เกิดใหม่มักได้รับเชื้อทางปาก

๗. เยื่อหุ้มลูกอ่อน และน้ำเมือกจากช่องคลอดสัตว์ที่เป็นโรคเป็นแหล่งแพร่เชื้อที่สำคัญ

๘. โคตัวผู้ไม่ค่อยเป็นตัวแพร่เชื้อโรคมากเท่าใด เพราะโคตัวเมียมักไม่ยอมให้ทำการผสมพันธุ์ในขณะที่มันกำลังมีเชื้อโรคที่จะแพร่อย่างมาก

มีเชื้อโรคหลายชนิด และมีสาเหตุหลายประการซึ่งทำให้แม่โคแท้งและมีอาการเหมือนโคเป็นโรคบรูเซลโลซิส ก่อนที่จะตัดสินว่าโคเป็นโรคบรูเซลโลซิสหรือไม่ ควรติดต่อสัตวแพทย์ ซึ่งสัตวแพทย์จะทำการตรวจโรคนี้โดยวิธีตรวจเลือด (Blood Agglutination test) โดยตรวจทั้งวิธี Plate test และ Tube test ทางกองวิชาการ กรมปศุสัตว์ใช้ตรวจโดยวิธี Plate test ก่อน เมื่อพบตัวเป็นหรือสงสัยจึงตรวจโดยวิธี Tube test อีกครั้งหนึ่ง

การควบคุมโรคนี้สามารถทำได้ แต่ต้องอาศัยการร่วมมือกันทุก ๆ ทางจึงจะควบคุมโรคนี้อยู่ โรคนี้ยังไม่มีทางรักษาแต่มีวัคซีนสำหรับป้องกัน การป้องกันโรคด้วยวัคซีนจะทำได้โดยการฉีดวัคซีนกับโค เมื่ออายุ ๖—๘ เดือน โคจะมีความคุ้มโรคภายหลังจากฉีด ๒ อาทิตย์ และการคุ้มโรคนี้จะคุ้มได้นาน ๓—๘ เดือน วัคซีนที่กรมปศุสัตว์ผลิตและกำลังทดลองใช้มีอายุความคุ้มโรคได้นานกว่านี้

การควบคุมโรคจะได้ผลจริงจังต้องปฏิบัติดังนี้

๑. ทำการตรวจโรคโค และทำลายโคที่พบว่าเป็นโรคโดยส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์ วิธีนี้เหมาะกับสถานที่เลี้ยงสัตว์ที่มีโคเป็นโรคน้อยและเริ่มเป็น ควรทำการตรวจซ้ำภายหลัง ๓๐ วัน

๒. ทำการตรวจโรคโคทั้งฝูง ฉีดวัคซีนกับลูกโค และเลี้ยงโคที่เป็นโรคไว้จนมีอายุส่งตลาดได้ ก็ส่งขายฆ่าใช้เนื้อเป็นอาหาร วิธีนี้ทำให้เจ้าของสัตว์ไม่เสียหายมาก

๓. ทำการฉีดวัคซีนให้แก่ลูกโคทุกตัว โดยไม่ทำการตรวจ วิธีนี้เหมาะสำหรับสถานที่เลี้ยงสัตว์เป็นพัน ๆ ตัว ถ้าทำการตรวจทุกตัวเสียเวลามากไม่คุ้ม

ในสุกร อาการที่เป็นโรคนี้ ลูกสุกรที่คลอดออกมาจะตาย หรืออ่อนแอ บางทีลูกสุกรอาจจะแท้งออกมาภายหลังที่ผสมแล้วเพียง ๑๕ วัน ลูกสุกรที่เป็นโรคนี้แม้จะพยายามเลี้ยงจนรอดชีวิตอยู่ โดยมากก็อ่อนแอ บางทีแม่สุกรจะคลอดลูกจำนวนน้อย เพราะเชื้อบรูเซลล่าทำลายไข่ของตัวเมียด้วย อาการที่เห็นได้ง่ายเมื่อสุกรแท้งลูกแล้วหรือผสมไม่ติดจะมีระดูใหม่ สุกรบางตัวจะมีอาการบวมที่หลัง และตามข้อขาต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้สุกรเป็นอัมพาตหรือเดินกะเผลกทางส่วนท้าย สุกรตัวผู้จะเห็นอาการที่ชัดอีกอย่างหนึ่ง คือลูกอัณฑะจะบวมทั้งสองข้างหรือข้างเดียว

การติดต่อของโรคนี้ในสุกรไม่เหมือนกับโคนัก เพราะในโคตัวผู้ไม่ถือว่าเป็นผู้แพร่โรคที่สำคัญ แต่ในสุกรนั้น สุกรตัวผู้ถือว่าเป็นตัวแพร่โรคที่สำคัญ นอกจากนี้ก็อาจติดต่อโดยสาเหตุอื่น ๆ อีก เช่น

๑. นำสุกรที่เป็นโรคนี้เข้าไปในที่เลี้ยงสัตว์

๒. สุกรกินอาหารที่มีเชื้อโรคอยู่ด้วย เพราะเชื้อโรคอาจกระจายอยู่ทั่วไป เยื่อต่าง ๆ ในอวัยวะสืบพันธุ์และน้ำเมือกต่าง ๆ ในช่องคลอดที่ไหลเลอะตกหล่นตามดิน เมื่อสุกรกินเข้าไปเชื้อโรคก็เข้าอยู่ในเครื่องย่อยอาหารและระบาดต่อไป

๓. เชื้อโรคที่อยู่ในฝุ่นอาจจะแพร่ได้โดยเข้าทางนัยน์ตา

๔. สุนัข นก และสัตว์อื่น ๆ อาจคาบเอาทรากสัตว์หรือเยื่อบุอวัยวะสืบพันธุ์จากที่ ๆ มีโรคเข้ามา

๕. แพร่โดยติดต่อมาจากกระแสน้ำที่ไหลผ่าน แหล่งที่มีโรค

๖. รถบรรทุกสัตว์ที่เคยบรรทุกสัตว์เป็นโรค

การป้องกัน

๑. สุกรที่จะซื้อมาเลี้ยง ควรซื้อจากแหล่งปราศจากโรคนี้

๒. ฝูงที่เคยเป็นโรค ควรตรวจทุก ๆ ๓๐ วันก่อนนำไปเลี้ยงที่อื่น

๓. มียาฆ่าเชื้อไว้หน้าคอกสุกร ให้ผู้ที่จะเข้าออกจากคอกแช่เท้าเพื่อฆ่าเชื้อโรคเสียก่อน

การควบคุมและกำจัดโรค มีหลายวิธี เช่น

๑. ขายสุกรที่เป็นโรคนี้ทั้งหมดเข้าโรงฆ่า

๒. ทำความสะอาดและใช้ยาฆ่าเชื้อโรคตามคอกและเครื่องมือ เครื่องใช้ และสับเปลี่ยนหมุนเวียนสุกร เพื่อความสะอาดและทำลายเชื้อโรคด้วย

๓. ซื้อสุกรที่ปราศจากโรคนี้มาเลี้ยง และพยายามดูแลรักษาคอกให้สะอาดอยู่เสมอ

๔. ทำการตรวจสุกรสาวก่อนจะทำการผสมสัก ๓๐ วัน แล้วทำการผสมกับพ่อสุกรที่ตรวจแล้ว และปราศจากโรคนี้

๕. ตรวจแม่สุกรซ้ำอีก หลังจากคลอดลูกแล้ว

๖. ถ้าในฝูงยังไม่ปราศจากโรคโดยเด็ดขาด ให้ตรวจซ้ำอีกในปีต่อไป และเมื่อตรวจซ้ำสองครั้งห่างกัน ๓๐ — ๙๐ วัน สุกรไม่เป็นโรคก็นับว่าฝูงนี้ปราศจากโรค

เป็นที่ถกเถียงกันอยู่เสมอว่าโคพันธุ์ต่างประเทศตามสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ได้รับการฉีดวัคซีนบรูเซลโลซิสมาจากต่างประเทศแล้วทำไมจึงตรวจพบโรคนี้อีก แต่ตามความเป็นจริงแล้วโคเหล่านั้นเมื่อเข้ามาเมืองไทย ไม่เคยได้รับการฉีดวัคซีนอีกเลย การตรวจโดยวิธี Tube test เป็นการตรวจที่ละเอียดพอสมควรสามารถตัดสินได้ ถึงแม้ว่าสัตว์นั้นจะฉีดหรือไม่ฉีดวัคซีนมาก็ตาม

ในห้องปฏิบัติการผ่ายแบคทีเรียวิทยา กองวิชาการ กรมปศุสัตว์มักจะได้รับทราก[illegible]สัตว์ที่สงสัยว่าจะเป็นโรคบรูเซลโลซีสในเมื่อสัตว์มีอาการแท้งลูกเกิดขึ้น ส่วนมากจะส่งลูกอ่อนที่แท้งออกมาให้มาตรวจแต่ที่เราจะพบเชื้อโรคนี้ได้ง่ายเรียงตามลำดับมากน้อยมีดังนี้

1.	Lymph gland of Udder.	73.3 %
2.	Ischiatic lymph gland	62.5 %
3.	Milk	55.7 %
4.	Iliac lymph gland	51.0 %
5.	Fetus	42.9 %
6.	Subiliac lymph gland	31.4 %
7.	Submaxillary lymph gland	25.3 %
8.	Retropharyngeal lymph gland	23.3 %
9.	Prescapular lymph gland	21.5 %
10.	Udder	21.3 %
11.	Axillary lymph gland	16.6 %
12.	Placenta	15.0 %
13.	Parotid lymph gland	12.5 %
14.	Lung	12.1 %
15.	Spleen	11.6 %
16.	Ovary	9.3 %
17.	Popliteal lymph gland	9.3 %
18.	Bone Marrow	7.1 %
19.	Liver	5.0 %
20.	Kindney	4.9 %
21.	Mesenteric lymph gland	4.7 %

สรุป บรูเซลโลซิส เป็นโรคสัตว์ติดคน เป็นได้ทั้งในโค กระบือ แพะ แกะ สุกร ม้า และสุนัข แกะ ม้า สุนัข พบว่าเป็นโรคนี้น้อยมาก ในประเทศไทย ที่จังหวัดตากมีโคเป็นโรคนี้มากที่สุด.